

Nico Riemersma

Rampzalige 'goedheid'

Ik wil mijn reactie op het artikel van Nico den Bok beginnen bij de titel 'Een ongemakkelijke goedheid', omdat het mij bij de kern van zijn betoog brengt (1) en vraag daarna aandacht voor de ramp als straf van God voor onze zonden (2).¹ De titel 'Een ongemakkelijke goedheid' die Den Bok aan zijn verhaal geeft is opmerkelijk te noemen. Waarom de goedheid van God ongemakkelijk is, legt hij niet uit.² Die lijkt mij hierin te zitten dat mensen er niet op moeten rekenen dat God in het geval van natuurrampen die veroorzaakt zijn door *global warming*, de mensen die getroffen zijn redt. Er komt geen redding van Godswege, wel gaat Hij door met scheppen (*creatio continua*). Daarin zit zijn goedheid.

Een ongemakkelijke goedheid

De titel dekt slechts een gering deel van het artikel, eigenlijk alleen paragraaf drie, dat als antwoord dient op de tweede "existentiële" vraag 'Wat doet God (persoonlijk) bij rampspoed?' Het antwoord op de eerste "existentiële" vraag: dat natuurrampen, die ontstaan zijn ten gevolge van de opwarming van de aarde als straf van God/straf op onze zonden gezien worden, vindt in het geheel geen verwoording in de titel. Kortom, de titel dekt slechts de ene helft, en alleen hetgeen door de gelovige positief beleefd zou kunnen worden, en niet het meer problematische 'de natuurramp ten gevolge van *global warming* als straf van God/straf op onze zonden'.

Ik houd de theologische duiding van de natuurramp voor de kernkwestie van Den Boks artikel. De andere vraag 'Wat doet God bij rampspoed van deze aard?', die ik begrijp als: 'Wat doet God *na* rampspoed van deze aard?', is een vraag aan de zijlijn. De derde paragraaf, waarin deze vraag beantwoord wordt, mag dan gaan over wat God (wel zelf) doet, maar deze paragraaf levert geen echte bijdrage meer aan de vraag naar Gods reactie op de verstoring van de schepping door de mens, de kernkwestie van het artikel.

Samengevat zegt Den Bok: met een natuurramp als Katrina straft God mensen voor 'onze zonden'; daarna gaat hij 'gewoon' weer door met scheppen. Maar aan wie komt deze doorgaande schepping nu eigenlijk ten gunste? In elk geval niet aan degene die door de natuurrampen getroffen zijn. Den Bok mag hier van

'trouw aan het werk van zijn handen' spreken, en zelfs verwijzen naar de 'bemoeiding' aan het begin van de eredienst, de God van Den Bok blijkt dan in elk geval aan de getroffenen, die toch niet minder het werk van zijn handen zijn, niet trouw te zijn.³ Hij laat ze ten onder gaan. Moet ik van Den Bok, die de opstanding het vangnet noemt dat God onder de schepping gespannen heeft, begrijpen dat zij uiteindelijk allen deel krijgen aan de opstanding? Het concept van de opstanding wordt dan op een wijze gebruikt die ik niet meer herken aan de wijze waarop daar in het Nieuwe Testament over gesproken wordt.⁴ In het Evangelie valt opstanding namelijk ten deel aan mensen die de weg van de Messias gegaan zijn, kortom, aan hen die hun leven verliezen ter wille van zijn naam.

Wat ik uit al deze redeneringen opmaak, is dat God blijkbaar meer trouw is aan de natuur ('geschapen naar zijn aard') dan dat hij trouw is aan de mens ('geschapen naar Gods beeld).

Daarmee kom ik tot mijn eerste punt. Ik begrijp niet hoe je boven een artikel met als kern de natuurramp als straf van God kunt zetten: 'Een ongemakkelijke goedheid' (van God). Ik noem dat 'rampzalige 'goedheid'' - vandaar de titel van mijn artikel - en daarmee moge tegelijkertijd duidelijk zijn dat we hier geheel aan de goedheid van God voor mensen voorbij zijn. De formulering 'een goede God' past niet, zo moge duidelijk zijn uit 'een deel van de schepping dat zich met dodelijke kracht op mensen stort'.⁵ Dat moet 'kwaad' genoemd worden.

De natuurramp als straf/oordeel/toorn van God

a. Den Bok meent dat het niet ten onrechte is om natuurrampen die ontstaan ten gevolge van de storingen door de mens van de natuurlijke processen te begrijpen als 'straf van God' (zie de slotzin van de eerste alinea van de tweede paragraaf). Hij gebruikt daarnaast nog andere geloofswaarden als een *oordeel* dat erin te proeven valt, en hij spreekt van goddelijke *toorn*.⁶ Alleen bij de lezing van dergelijke natuurrampen als straf maakt hij (een tweetal) kanttekeningen: (1) het is geen straf in de zin dat God persoonlijk mensen ermee bezoekt; (2) het is geen straf op persoonlijke zonden van hen die erdoor getroffen zijn. De kanttekeningen gelden echter ook zijn spreken over het oordeel en de toorn van God die daarin tot uitdrukking zouden komen. Met deze kanttekeningen wil Den Bok laten zien dat het woord 'straf' hier niet in de gebruikelijke zin opgevat moet worden: straf als persoonlijke bezoeking voor iemands zonden. Op grond hiervan zou ik tegen Den Bok willen zeggen: Als het begrip 'straf' hier niet past, trek het dan terug en kom tot de conclusie dat het niet juist is om dergelijke natuurrampen te duiden als 'straf van God'. Wil je het toch op die manier duiden, leg dan nauwkeurig uit waarom je het woord 'straf' hiervoor wel meent te kunnen gebruiken,⁷ maar zeg er dan ook direct bij dat God met deze natuurrampen wel erg ongeadresseerd, willekeurig en onrechtvaardig tekeer gaat. Dat waren tenslotte de punten die er bij de kanttekeningen uit kwamen. Dat we hier ver weg zijn van Gods goedheid, komt dan ook nog meer tot uitdrukking.

het is onjuist ramp
een straf van God
te noemen

Dat de lezing als 'straf op onze zonden' niet klopt, laat Den Bok zelf ook al zien, als hij zegt dat niet zelden anderen dan de daders van de verstoringen van de natuurlijke processen door dergelijke rampen getroffen worden. Geen mensen dus die de zonden bedreven hebben. Daar zouden zelfs mensen tussen kunnen zitten, die Gods eerste werk wel geëerd hebben, om de terminologie van Den Bok (uit de derde paragraaf) te gebruiken.

Om nog een andere reden klopt deze duiding niet. Dat heeft te maken met

het bezittelijk voornaamwoord 'onze'. Dat suggereert dat degene die dit leest, mee inbegrepen is. Toch krijgt diegene (ik en andere lezers) de zonde niet op het hoofd terug.

Zo wordt op vele manieren duidelijk dat deze interpretatie niet juist is, en dan ook losgelaten zou moeten worden. Hier wreekt zich ook het feit dat Den Bok veel te globaal over de *global warming* en haar gevolgen spreekt, nog helemaal afgezien van de vraag of dergelijke natuurrampen wel het gevolg zijn van menselijke verstoring van natuurlijke processen.⁸ De wetenschappelijke discussie hierover is nog niet beslist ten voordele van de opvatting dat het hierbij om de gevolgen van 'ontregeling van de schepping' gaat.

Israëls God gaat niet zo simpel met zonde om

b. Alvorens bij mijn laatste punt te komen, wil ik nog aandacht te schenken aan de *veronderstelling* van dergelijke natuurrampen als straf van God voor onze zonden, en wel dat de zonde niet ongestraft kan blijven. Den Bok duidt hem als een gedachte 'vanuit een meer traditioneel geloof', die hij zelf ook aanhangt. Nu lijkt mij karakteristiek te zijn voor de God van Israël dat Hij niet zo simpel met de zonde van zijn mensen omgaat als hier wel wordt gesuggereerd, in die zin dat hij de zonde nooit ongestraft laat. Wat ik hier mis, is het Bijbelse gegeven dat God niet uniform op de zonde reageert met straf. Het Bijbelse verhaal vertelt ook dat zonden vergeven kunnen worden. Den Bok gaat aan de mogelijkheid daarvan geheel voorbij.

Waar hij gelukkig wel aandacht voor heeft, al is het niet in eerste instantie, is dat God ook nog op andere manieren op ontregelingen kan reageren dan door direct het zware middel van de natuurramp te gebruiken. Hij kan via een ethisch protest zijn stem tegen de ontregeling laten horen. Hij kan het geweten van mensen wekken. Hij kan profeten zenden. Den Bok spreekt hier van mogelijkheden, hij had ook kunnen zeggen dat God op die manier intussen al wel werkt. Er klinken tenslotte ethische protesten, er zijn profeten die waarschuwen en gewetens van mensen zijn gewekt. Wat hij vervolgens had moeten zeggen, is dat de mensheid wel degelijk van besef blijkt geeft van de gevolgen van zijn eigen verstoring handelen. Tal van maatregelen zijn al genomen en worden er genomen. Er lijkt zich iets van bekering te voltrekken, om een Bijbelse term te gebruiken. Zou God daaraan geheel voorbij gaan? Den Bok laat niet zien voor deze gegevens enige aandacht te hebben.

wel straf op de zonde maar niet van God? gezochte constructie

c. Mijn laatste punt betreft het feit dat Den Bok op tweeërlei wijze spreekt over dergelijke natuurrampen. Zo zegt hij in paragraaf twee dat het niet ten onrechte is om de rampspoed die uit deze verstoring voortkomt, te zien als een straf op onze zonden. In paragraaf vier zegt hij echter dat een dergelijke ramp geen straf van God persoonlijk is, maar dat het een gevolg is van menselijke zonde.⁹ De wijze waarop Den Bok een dergelijke natuurramp wel als straf op onze zonden wil blijven zien, maar niet als straf van God persoonlijk, vind ik uiterst gezocht. Bij straf kan toch niet anders gedacht worden dan aan iemand die een boosdoener straft voor de zonden die hij begaan heeft. Als bij die iemand niet God (persoonlijk) ingevuld kan worden, dan moet je met dat spreken stoppen. Als het zou moeten, dan lijkt het mij genoeg om te zeggen dat dergelijke natuurrampen gevolgen zijn van menselijke zonde. Verbind ze *dan* aan de mens, maar laat God daarbuiten, zou ik tegen Den Bok willen zeggen.

Afronding

Ik rond met twee punten af. Allereerst zet ik in bij de opmerking van Den Bok over 'de Schepper, die naar christelijke overtuiging, een goede God is'.¹⁰ In de visie die hij erop nahoudt: een dergelijke natuurramp als 'een deel van de schepping die zich met dodelijke kracht op mensen stort', kan niet volgehouden worden dat God een goede God is.

Ik wil eindigen met de opmerking (in paragraaf drie gemaakt) dat er geen continuïteit bestaat tussen God als Schepper en God als Redder.¹¹ Zelf spreekt hij (zelfs) van een cesuur. Die cesuur moet er zijn, zo Den Bok, om mensen van fouten te laten leren. Den Bok heeft zich hier dan wel helemaal losgemaakt van de klassieke theologie die altijd eenheid verondersteld heeft tussen God de Schepper en God de Redder.

Mijn conclusie mag duidelijk zijn: met deze theologische reflecties zitten we op een verkeerd spoor, zowel bijbels-theologisch als systematisch-theologisch.

Nico Riemersma is (parttime) predikant van de Bethelkerk in Den Haag. Hij bereidt een exegetisch-hermeneutisch proefschrift voor over opstanding der doden in het Lucasevangelie.

1. Nico den Bok en de auteur debatteerden op maandag 18 april 2005 in de Bosbeskapel in Den Haag over de tsunami. Zie: N. Den Bok, 'Een schokgolf door de schepping. Theologische reflecties over de tsunami', in: *Kerk en Theologie* 57 (2006), p. 10-23.
2. Het woord 'ongemakkelijk' komt in het artikel zelf verder niet voor, wel diverse malen het woord 'hardheid'. Op die lijn was de titel 'Harde goedheid' passender geweest.
3. Den Bok spreekt van de *groet*, waar het gaat om de *bemoediging*: 'Onze hulp is in de Naam van de Heer, die hemel en aarde gemaakt heeft en die niet laat varen de werken van zijn handen.' Onder die werken van zijn handen mag de mens ook zichzelf rekenen. Den Bok lijkt daar geen oog voor te hebben.
4. Een zelfde situatie doet zich met betrekking tot het (Bijbelse) scheppingsbegrip. Den Bok hanteert het op een geheel eigen manier, loskomend van de manier waarop het in de Bijbel wordt gehanteerd.
5. Den Bok spreekt ook zelf over 'rampspoed' en 'onheil'.
6. Waarom deze uitdrukking tussen aanhalingstekens staan, zoals ook eerder in paragraaf twee bij 'toorn van God' is mij niet duidelijk. Die aanhalingstekens ontbreken bij 'straf op onze zonden'. Bij de toorn maakt Den Bok een vergelijking met Jona. De vergelijking met Jona zou ik weinig gelukkig willen noemen, omdat Jona juist gered werd. Daarbij is ook nog op te merken, waar Den Bok zegt dat God de zonden niet ongestraft kan laten, God dat toch wel doet met betrekking tot de zonden door de stad Ninevé bedreven.
7. Den Bok meent eruit te zijn door van straf in overdrachtelijke zin te spreken, maar hij maakt niet duidelijk wat ik als lezer daaronder moet verstaan.
8. Den Bok zou hier beslist nauwkeuriger moeten spreken. Wie zijn precies de daders?
9. Den Bok spreekt hier ook anders, als het over de zonde gaat. In de tweede paragraaf spreekt hij van 'straf op onze zonden', in paragraaf vier van 'menselijke zonde'.
10. Den Bok (2006: p. 17) stelt deze overtuiging overigens ter discussie: 'De natuur kan dan maar tot op zekere hoogte naar een goede God verwijzen. Het gezicht dat God in of met zijn scheppingswerk toont, is vager en voor meer uitleg vatbaar dan het gezicht dat Hij in zijn openbaring aan de schepping laat zien.'
11. Zo ook Den Bok (ibid.): 'De kosmos, de natuur is geen zachtzinnige moeder. Dit betekent ook, dat God als Schepper verder van mensen afstaat dan als de God van Israël en als de Vader van Jezus Christus.'

Noten